Vlaanderen
is open ruimte

OmiA Casus 2: BELINI

Een co-creatieve opstart met
landbouwers om waterkwaliteit te
verbeteren en erosie te verminderen in het
stroomgebied van de Laan (Overijse)

Auteurs:

Wim Verheyden, Francis Turkelboom (INBO)

Het INBO is het onafhankelijk onderzoeksinstituut van de Vlaamse overheid dat via toegepast wetenschappelijk onderzoek, data- en kennisontsluiting het biodiversiteits-beleid en -beheer onderbouwt en evalueert.

Vestiging:

INBO Brussel
Havenlaan 88, bus 73, 1000 Brussel
www.inbo.be

e-mail:

Lies.Messely@ilvo.vlaanderen.be

Wijze van citeren:

Verheyden W., Turkelboom F. (2019). OmiA Casus 2: BELINI - Een co-creatieve opstart met landbouwers om waterkwaliteit te verbeteren en erosie te verminderen in het stroomgebied van de Laan (Overijse). Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2019 (22). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
DOI: doi.org/10.21436/inbor.16344751

D/2019/3241/149

Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2019 (22)

ISSN: 1782-9054

Verantwoordelijke uitgever:

Maurice Hoffmann

25.03.2019

////////////////////////////////////

1. INLEIDING	2
2. CONTEXT	2
3. STAP 1: VOORBEREIDENDE FASE	3
4. STAP 2: WORKSHOP MET DE LANDBOUWERS	4
4.1 METHODOLOGIE	5
4.1.1 Stellingenronde en groepsdiscussie over de resultaten	5
4.1.2 Opstellen van een krachtenveld-analyse in kleine groepjes	6
4.1.3 Peiling naar interesse voor nitraat- en erosiemaatregelen en plenaire bespreking	7
4.2 BESPREKING VAN DE RESULTATEN	8
4.2.1 Algemene resultaten	8
4.2.2 Analyse van enkele resultaten	10
4.2.3 Inhoudelijke Discussie	12
4.3 EVALUATIE VAN DE WORKSHOP DOOR DE LANDBOUWERS	13
5. STAP 3: REFLECTIE-MOMENT MET HET BELINI-TEAM	17
6. BIJLAGES	23
6.1 Bijlage 1: Samenvattend verslag van de studiedag	23
6.2 Bijlage 2: Info voor landbouwers als antwoord op de vragen tijdens de BELINI-workshop van 22 november 2018	27

pagina 1 van 30

1. INLEIDING

Het OMIA-Belini-traject werd begeleid (o.a. facilitatie en uitwerking methodologie) door INBO en ILVO met als doel om Omgevingskwaliteit en Ecosysteemdiensten meer bekend te maken bij de werknemers van VLM. In dit rapport wordt dit traject geëvalueerd. Bij het opmaken van deze evaluatie werd gebruik gemaakt van de resultaten van de workshop-evaluatie door de deelnemende landbouwers na afloop van de activiteit (22/11/2018), het samenvattend verslag bij deze workshop (opgemaakt door Leen Sammels), alsook de reflectie-oefening die gedaan werd met de Belini-werkgroep op 14/12/2018 en de algemene conclusies m.b.t. het doorlopen OMIA-Belini-traject zoals genoteerd tijdens het reflectiemoment (nabespreking).

2. CONTEXT

Project

BELINI staat voor “Belgian initiative for making a leap forward towards good status in the river basin district of the Scheldt”.

Projectdoelstellingen Belini op lange termijn

Door samenwerking het stroomgebiedsbeheerplan versneld uitgevoerd te krijgen. Hierbij zijn werden 2 grote thema's weergouden voor verdere behandeling binnen het OmiA-traject (uit het ruimer spectrum van acties in het totale Belini-project):

- C3: de 2 overschreden MAP meetpunten (nitraat);
- C4: erosiebestrijding (akkerland).

Situatieanalyse van het specifiek deelproject binnen OmiA

In het kader van het Europese project Belini is er een actie rond 2 rode MAP-meetpunten in het zuiden van Overijse, aan de rivier de Laan. De actie wenst de resultaten van de MAP-meetpunten te verbeteren door de landbouwers met akkers en weilanden in het afstroomgebied van de MAP-meetpunten 8 jaar te begeleiden, zoals door de vroegere dienst BAS. Eveneens wordt er door bedrijfsplanners in het afstroomgebied van de Laan extra ingezet op anti-erosie maatregelen.

////////////////////////////////////

3. STAP 1: VOORBEREIDENDE FASE

Tijdens de maanden voorafgaand aan de workshop werd binnen de werkgroep OmiA-Belini afgetoetst wat de mogelijkheden, de doelstellingen en de concrete verwachtingen waren t.a.v. de samenwerking in het kader van OmiA. Uit die voorbereidende gesprekken kwam uiteindelijk de volgende vraag (of doelstelling) naar voren voor het OmiA-team:

OmiA-Belini-doelstelling voor 2018-2019:

- Organiseren van deze interactieve dag in samenwerking met OmiA: een co-creatie workshop met landbouwers op 22 november om in overleg met landbouwers oplossingen te zoeken voor watervervuiling (Belini).
- Vooropgestelde concrete doelstellingen voor de workshop met de landbouwers:
 - Belini-project kort voorstellen;
 - Bewustmaking qua problematiek;
 - Deelnemende landbouwers trachten te enthousiasmeren voor anti-erosie en anti-nitraatmaatregelen;
 - Voorkeur voor ingrepen georganiseerd op landschapsniveau, alhoewel landbouwers wel op individuele basis advies zullen krijgen: o.a. om deze reden was het ook aangewezen om de problematiek open te trekken naar een ruimer kader, zodat deze co-creatie-workshop ook aantrekkelijk is voor de betrokken landbouwers (m.a.w. keuze voor een systeemaanpak): “Hoe kunnen we rendabele landbouw behouden in de veranderende omgeving van het Dijleland?”
- Via samenwerking met INBO en ILVO – zowel inhoudelijk als methodologisch – de betrokken landbouwers motiveren om mee te stappen in anti-erosie en anti-nitraat maatregelen, en dit liefst op landschapsniveau.

/

4. STAP 2: WORKSHOP MET DE LANDBOUWERS

De interactieve studiedag “Belini – Meer dan water”

Als startmoment van dit deelproject binnen Belini werd op donderdag 22 november 2018 voor de betrokken landbouwers de studiedag “Belini – Meer dan water” georganiseerd, met als hoofddoel het creëren van bewustwording en betrokkenheid van landbouwers bij problematiek m.b.t. nitraat en erosie en het vinden van oplossingen hiervoor. Er waren 12 landbouwers aanwezig op deze studiedag.

Als eindresultaten hoopten de VLM-medewerkers binnen de Belini-werkgroep vooral om meer gedeeld eigenaarschap te creëren over de problemen rondom waterkwaliteit en om enthousiasme te bekomen voor diverse maatregelen (die dan verder opgevolgd zouden worden via de contacten met bedrijfsplanners).

Als belangrijk aandachtspunt werd nog meegegeven dat het niet de bedoeling was om landbouw en de maatschappij tegen elkaar op te zetten (bv. polarisatie op vlak van doelstellingen), maar juist om hun systemische samenhang te expliciteren.

Opmaak van een draaiboek

Voor een vlot verloop van de dag werd een draaiboek opgemaakt bij deze interactieve studiedag (of workshop). Hierin werden de volgende concrete doelstellingen naar voren geschoven:

1. Kennismaking met de betrokken landbouwers;
2. Belini-project voorstellen: korte introductie van de projectdoelstellingen en het onderwerp;
3. Bewustmaking qua landbouwnoden en maatschappelijke noden (en samenhang tussen diverse problematieken);
4. Betrokken landbouwers enthousiasmeren voor maatregelen (anti-erosie en anti-nitraat), die ook passen in de bedrijfsvoering;
5. Afspraken i.f.v. verdere vervolgstappen.

Verwachte eindresultaten

- Gedeeld eigenaarschap creëren over de problemen rondom waterkwaliteit.
- Enthousiasme voor maatregelen (verder op te volgen via contacten met bedrijfsplanners).

Algemeen plan van aanpak

1. Kennismaking met de betrokken landbouwers
2. Belini-project voorstellen: korte introductie van de projectdoelstellingen en het onderwerp.
3. Bewustmaking qua landbouwnoden en maatschappelijke noden (en samenhang tussen diverse problematieken):
 - a. Score-oefening stellingen
 - b. Constructief debat over diverse uitdagingen en mogelijkheden in het gebied
 - c. Krachtenveld-analyse
4. Betrokken landbouwers enthousiasmeren voor maatregelen (anti-erosie en anti-nitraat), die ook passen in de bedrijfsvoering. Verkenningronde: peilen naar interesses.
5. Afspraken over vervolgstappen.

////////////////////////////////////

4.1 METHODOLOGIE

4.1.1 Stellingenronde en groepsdiscussie over de resultaten

Het Belini-team en de OmiA-onderzoekers van INBO en ILVO stelden samen een lijst op met relevante stellingen over de problematiek t.a.v. waterkwaliteit en erosie, alsook over hun onderlinge samenhang. Op die manier wensten we te peilen naar de standpunten bij de betrokken landbouwer en hadden we ook een goed startpunt voor een verdere discussie.

Deze stellingenronde sloot daarom aan bij de doelstelling m.b.t. bewustmaking qua landbouwnoden en maatschappelijke noden (en samenhang tussen diverse problematieken). Daarom werden de volgende stellingen voorgelegd:

1. Landbouw heeft in deze streek een goede toekomst.
2. De huidige bedrijfsvoering is de beste keuze voor landbouwers in deze streek.
3. Schaalvergroting en meer investeringen zijn een goede optie voor landbouwers in deze streek.
4. Landbouwverbreiding (bv. hoeveverkoop, toerisme, natuurbeheer, zorgboerderij, ...) is een goede optie voor landbouwers in deze streek.
5. Ik ben bezorgd dat wateroverlast op mijn akkers en/of weilanden meer zal voorkomen in de toekomst.
6. Ik ben bezorgd dat droogte meer zal voorkomen in de toekomst.
7. Ik ben bezorgd over erosie op mijn akkers.
8. Ik verwacht dat erosie zal toenemen in de toekomst.
9. Een goede waterkwaliteit is belangrijk voor mijn bedrijf.
10. Een goede waterkwaliteit is belangrijk voor de maatschappij.
11. Modderstromen worden niet geaccepteerd door de maatschappij.
12. Goede landbouwpraktijken kunnen hoge nutriënt-gehalten in de grond- en oppervlaktewater effectief verminderen.
13. Goede landbouwpraktijken die hoge nutriënt-gehalten in grond- en oppervlaktewater kunnen verminderen, leveren bijkomende voordelen voor de landbouw.
14. Goede landbouwpraktijken kunnen erosie en modderstromen effectief tegen gaan.
15. Goede landbouwpraktijken die erosie en modderstromen effectief tegen gaan, leveren bijkomende voordelen voor de landbouw.
16. Samenwerking tussen landbouwers zou het gemakkelijker maken om erosie en waterkwaliteit/kwantiteitsproblemen aan te pakken.

Na een snelle score-ronde m.b.v. stembakjes die direct het eindresultaat bijhouden (kwantitatieve data), werden de deelnemers vervolgens ingedeeld 3 kleine groepjes om de – meest in het oog springende – resultaten en/of eventuele andere bekommernissen meer in detail te bediscussiëren. Op die manier werd getracht om meer te weten over de gehanteerde argumentaties bij de voorgaande stellingenrondes (m.a.w. kwalitatieve data) ter aanvulling en/of nuancering van de uitgebrachte scores.

////////////////////////////////////

Een krachtenveld-analyse helpt ons om te bepalen welke krachten / factoren een invloed hebben op het behalen van een beoogde verandering (doelstelling), in dit geval het verbeteren van de waterkwaliteit (in de 2 betrokken MAP-meetpunten). Er kunnen zowel bevorderende factoren als afremmende factoren zijn, die elkaar (gedeeltelijk) kunnen tegenwerken.

4.1.3 Peiling naar interesse voor nitraat- en erosiemaatregelen en plenaire bespreking

Om de betrokken landbouwers (op termijn) meer gerichte te kunnen enthousiasmeren voor specifieke anti-erosie-maatregelen en anti-nitraat-maatregelen, die ook passen in hun bedrijfsvoering, werd er tot slot ook gepeild naar de interesse bij de betrokken landbouwer voor:

1. Aanleg van grasstroken in functie van erosiebestrijding via beheerovereenkomsten.
2. Aanleg van grasstroken voor het bufferen van kwetsbare elementen (zoals bv. waterlopen) via beheerovereenkomsten.
3. Onderhoud van bestaande kleine landschapselementen zoals bv. houtkanten via beheerovereenkomsten.
4. Aanleg van nieuwe landschapselementen in functie van erosiebestrijding (zoals bv. het versterken van bestaande taluds via een aanplant).
5. Aanleg van een strobale dam via beheerovereenkomst op plaatsen waar veel water en modder doorstromen.
6. Aangaan van een beheerovereenkomst 'waterkwaliteit'.
7. Toepassen van niet-kerende bodembewerking.
8. Niet-kerende bodembewerking vaker toepassen, ook op percelen waar dit niet verplicht is in het kader van de randvoorwaarden erosie.
9. Aanleg van strategisch gelegen grasland op plaatsen waar veel water en modder samenkomen.
10. Aangepaste teeltkeuze toepassen die de kans op nitraatuitspoeling en erosie in de betrokken zone verkleint.
11. Bebossing van landbouwgronden.
12. Bedrijfseigen teelt van vlinderbloemigen.
13. Bemesten op grasland met stalmest.
14. Bemesten voor inzaai groenbedekkers.
15. Compostgebruik voor optimalisatie koolstofgehalte.
16. Bekalken voor optimalisatie van zuurtegraad.
17. Interpretatie van bemestingsadvies via staalnamen.
18. Gebruik van mestanalyses in functie van de bemesting.

Door ook hier met stembakjes te werken, konden de meest in het oog springende resultaten ook direct plenair besproken worden met de volledige groep van betrokken landbouwers.

[illegible]

4.2 BESPREKING VAN DE RESULTATEN

4.2.1 Algemene resultaten

De stellingenronde en de peiling naar interesse voor maatregelen leverden volgende resultaten op.

Stemronde 1: stellingen over de interacties tussen landbouw, erosie en water.

Stemronde 2: interesse van de landbouwers in diverse nitraat- en/of erosie-maatregelen.

Wanneer we de resultaten uit deze oefening zouden willen aanwenden om in de toekomst nog sterker in te zetten op het “systeemdenken” en multifunctionaliteit in het kader van het Belini-project, dan kunnen er uit de scores heel wat interessante parallellen getrokken worden met het bovenstaande verhaal over de Dijlevallei. Uit de stellingenronde kunnen o.a. de volgende inzichten afgeleid worden:

- Met de stellingen dat een goede waterkwaliteit voor in het belang is van zowel de landbouwbedrijven zelf als voor de maatschappij (stelling 9 en 10), is de meerderheid van de deelnemende landbouwers het eens. Met beide stellingen gaat 70% van de deelnemende landbouwers akkoord en 30% staat neutraal tegenover deze stellingen. Wanneer men hen vervolgens vraagt of goede landbouwpraktijken ook effectief kunnen leiden tot een vermindering van de huidige hoge nutriëntengehaltes in grond- en oppervlaktewater (stelling 12), dan gaat 60% van de landbouwers akkoord, terwijl 40% neutraal staat tegenover deze stelling. Als men hen tenslotte ook vraagt of dergelijke maatregelen ook bijkomend positieve effecten kunnen opleveren voor de landbouw zelf (stelling 13), dan is nog slechts 40% het eens, terwijl 40% hier neutraal tegenover staat en 20% niet akkoord gaat met deze stelling. In de toekomst zou – in de communicatie met de betrokken landbouwers – nog meer het belang van mogelijke win-wins benadrukt kunnen worden, dit aan de hand van concrete praktijkvoorbeelden die de voordelen van een goede landbouwpraktijk voor de landbouw zelf kunnen aantonen.
- Een gelijkaardige situatie doet zich voor wanneer men deze stellingen ook voorlegt in functie van erosieproblemen. Met de stelling dat modderstromen niet meer geaccepteerd worden door de maatschappij gaat zelfs 90% van de deelnemende landbouwers akkoord, terwijl 10% hier neutraal tegenover staat (stelling 11). Een kleine meerderheid van de deelnemers (60%) vindt dat goede landbouwpraktijken effectief helpen om erosie en modderstromen tegen te gaan, terwijl 40% hier neutraal op antwoordt (stelling 14). Wanneer hen tenslotte ook gevraagd wordt of dergelijke maatregelen ook bijkomend positieve effecten kunnen opleveren voor de landbouw zelf (stelling 15), dan is 50% het eens, staat 30% hier neutraal tegenover en gaat 20% niet akkoord met deze stelling. Ook hier kan nog mogelijk nog meer gecommuniceerd worden over het effect van goede landbouwpraktijken (i.f.v. sensibilisatie).
- Van de deelnemende landbouwers gaat niemand akkoord met de stelling dat men momenteel bezorgd is over erosie op zijn of haar akkers, terwijl 60% van deze landbouwers hier neutraal op antwoordt en 40% het hier niet mee eens is. Toch is 20% van de deelnemende landbouwers wel bezorgd dat in de toekomst erosie meer zal voorkomen op hun akkers. Van de andere landbouwers staat 30% hier neutraal tegenover en is 50% het oneens met deze stelling.
- Verder blijkt uit de stellingenronde ook dat landbouwers eerder bezorgd zijn over toenemende droogte in de toekomst (respectievelijk 50% akkoord, 30% neutraal en 20% niet akkoord) dan dat men zich zorgen maakt over toenemende wateroverlast op zijn of haar akkers en/of weilanden (respectievelijk 20% akkoord, 30% neutraal en 50% niet akkoord). Deze informatie kan belangrijk zijn bij het opbouwen van argumentaties die de betrokken landbouwers kunnen stimuleren om maatregelen te nemen. Hierbij kan dan gericht gecommuniceerd worden over beheermaatregelen die zowel een positieve invloed hebben op het probleem van verdroging als op de uitdagingen m.b.t. wateroverlast.
- Van de deelnemende landbouwers vindt 60% dat de landbouw een goede toekomst heeft in de streek waarin het projectgebied gelegen is, terwijl 10% hier neutraal tegenover staat en 30% de toekomst eerder negatief tegemoet ziet. Van alle landbouwers die deelnamen, ziet 70% wel mogelijkheden voor landbouwverbreiding (bv. hoeveverkoop, toerisme, natuurbeheer, zorgboerderijen, enz...), terwijl de

////////////////////////////////////

andere 30% hier neutraal op antwoord. Sommige maatregelen die ingezet kunnen worden voor de verbetering van de waterkwaliteit en het tegengaan van erosie, kunnen ook een positief effect hebben i.f.v. een verbreding van de landbouwpraktijken (bv. via mogelijkheden voor agro-natuurbeheer of via het creëren van een aantrekkelijker landschap met het oog op toerisme).

Ook wanneer gefocust wordt op de interesses van de betrokken landbouwers in het nemen van specifieke (beheer)maatregelen, kunnen er heel wat interessante aanknopingspunten gevonden worden die aansluiten bij het bovenstaande Dijle-verhaal. Met deze informatie kunnen de VLM-bedrijfsplanners concreet aan de slag in het gebied:

- Van de deelnemende landbouwers is 33% zeer geïnteresseerd in de aanleg van grasstroken in functie van erosiebestrijding via beheerovereenkomsten, en 50 % van de deelnemers is redelijk geïnteresseerd.

- Wat betreft de interesse voor de aanleg van grasstroken voor het bufferen van kwetsbare elementen (zoals bv. waterlopen) via beheerovereenkomsten, betreft het respectievelijk 9% en 73% procent van de deelnemende landbouwers die zeer geïnteresseerd of redelijk geïnteresseerd zijn.

- 3) Onderhoud van bestaande kleine landschapselementen zoals
bv. houtkanten via beheerovereenkomsten (n=12).
-
Interesse	Percentage (%)
Zeer geïnteresseerd (%)	33
Redelijk geïnteresseerd (%)	0
Niet geïnteresseerd (%)	67

- 4) Aanleg van nieuwe landschapselementen in functie van erosiebestrijding (zoals bv. het versterken van bestaande taluds via een aanplant) (n=12).
-
- A pie chart with three segments: a large red segment (75%), a green segment (17%), and a small yellow segment (8%). The segments are labeled with their respective percentages. Below the chart is a legend with three items: a green square for 'Zeer geïnteresseerd (%)', a yellow square for 'Redelijk geïnteresseerd (%)', and a red square for 'Niet geïnteresseerd (%)'.
Interesse	Percentage (%)
Zeer geïnteresseerd	17
Redelijk geïnteresseerd	8
Niet geïnteresseerd	75

Voor de bespreking van de inhoudelijke discussie bij deze score-rondes en de krachtenveld-analyse kan verwezen worden naar de details in het samenvattend verslag bij de studiedag (zie bijlage 1 in dit rapport).

////////////////////////////////////

4.3 EVALUATIE VAN DE WORKSHOP DOOR DE LANDBOUWERS

Vraag 1:

De doelstellingen van het Belini-project waren na afloop van de workshop-dag voor de meeste deelnemers duidelijk (score 6 en 7). Voor 3 deelnemers konden de Belini-doelstellingen toch nog duidelijker uitgelegd worden.

Vraag 2:

Met het oog op de 3de doelstelling – met name meer bewustwording en inzicht creëren m.b.t. de samenhang tussen diverse problematieken (zowel landbouwnoden als maatschappelijke noden) – kan vastgesteld worden dat de scores minder eenduidig zijn.

Toelichtingen:

- Geen concrete plaatsen aangeduid met wateroverlast.

Met het oog op de 4de doelstelling – met name het enthousiasmeren van de landbouwers voor het nemen van maatregelen – is het interessant om te zien of de deelnemende landbouwers eventueel nieuwe inzichten m.b.t. de mogelijkheden (hulpmiddelen) ontdekt hebben. Hierbij kan vastgesteld worden dat de scores minder eenduidig zijn. Dit hoeft echter niet te betekenen dat deze doelstelling niet gerealiseerd werd, aangezien de landbouwers misschien reeds vooraf goed inzicht hadden in de verschillende mogelijkheden.

Vraag 4:

Deze vraag is belangrijk vanuit het oogpunt dat de deelnemende landbouwers ook de kans moeten gekregen hebben om tijdens de interacties hun bezorgdheden of eventuele grieven te kunnen delen met de organisatoren. De scores op deze vraag waren behoorlijk goed.

////////////////////////////////////

Een ruime meerderheid van de deelnemers (met name 8 op de 12) was – redelijk – tevreden dat hij/zij naar deze workshop gekomen is (score 6 en 7). De andere 4 deelnemers stonden hier eerder gematigd positief of neutraal tegenover (score 4 en 5)

De opzet van de workshop alsook de begeleiding tijdens het verloop ervan zit over het algemeen vrij goed. Een ruim meerderheid van de deelnemende landbouwers stond hier – redelijk – positief tegenover (score 6 en 7).

pagina 15 van 30

Vraag 8: Dit vond ik goed aan deze studiedag:

- De discussiegroepen.
- Advies OK, nog meer van dat.
- Overleg.

Vraag 9: Dit had deze studiedag kunnen verbeteren:

- **Fyto-invloed niet aangehaald!!!**

[illegible]

Reacties van het Belini-team:

- Deze aanpak was wel goed. Dit geeft vrouwen om in de toekomst dit meer te doen (i.p.v. zoals vroeger eerder de nadruk te leggen op presenteren).
- Informatie ging in 2 richtingen.
- We hebben het ook heel neutraal aangepakt. Landbouwers konden hun bekommernissen kwijt aan ons tijdens de gesprekken.
- De voorbereidingen zelf waren wel complex: ik wist niet altijd goed wat verwacht werd. Het was soms wat verwarrend. Ook de opmaak van zo'n uitgebreid draaiboek zouden we zelf normaal gezien niet doen. Maar voor de dag zelf is dat wel nuttig gebleken. Het geeft ook rust de dag zelf. De gebruikte methodes zijn voor ons niet altijd duidelijk (omdat we dat normaal gezien nooit doen).
- Meermaals samenzitten is soms nodig om de eerste keer de vraagstelling e.d. juist te krijgen (en elkaar ook beter te begrijpen).
- De meeste landbouwers die er zaten hadden reeds een beheerovereenkomst.

Voor het beoordelen van deze vraag werd aan de Belini-teamleden een scoreblad voorgelegd (zie onderstaande afbeelding).

[illegible]

Scoreblad met het oog op het meten van de ervaren “multifunctionaliteit”.

De teamleden konden een score geven van 0 tot 3:

Score 0 – Niet relevant (of “niet aan bod gekomen”)

Score 1 – Een beetje relevant (of “weinig aan bod gekomen”)

Score 2 – Relevant (of “redelijk vaak aan bod gekomen”)

Score 3 – Heel relevant (of “frequent aan bod gekomen”)

De inzichten m.b.t. Omgevingskwaliteit en ecosysteemdiensten komen vaak tot uiting via de waargenomen multifunctionaliteit. Dit konbij het Belini-team geëvalueerd worden door hen te vragen naar het ervaren (mogelijke) belang van de verschillende kernkwaliteiten en functies (of ecosysteemdiensten) in een bepaalde fase van een project. Dit kan gebeuren als een onderdeel van een (tussentijdse) projectevaluatie, en kan inzichten bieden over de perceptie van projectmedewerkers t.a.v. het al dan niet geïntegreerd zijn van OKw/ESD in een project. Aan de hand van deze individuele score-oefening kon ook meer inzicht verkregen worden in eventuele verschillen tussen de teamleden. In het scoreblad werd gevraagd om een score te geven al naargelang een bepaalde kernkwaliteit uit Omgevingskwaliteit of een bepaalde functie (of ecosysteemdienst) volgens de Belini-teamleden relevant was omdat ze vaak aan bod was gekomen tijdens de voorbereidingsfase en de workshop met de landbouwers, of hoe relevant deze volgens hen was voor de verdere uitwerking van het Belini-project (en dus aan bod zou moeten komen).

Uit de scores blijkt dat bij één van de teamleden reeds bij aanvang een groter bewustzijn en/of expertise m.b.t. OKw en ESD, terwijl bij een ander teamlid doorheen het traject duidelijk een groeiend bewustzijn en/of toenemende expertise vast te stellen was (zie hogere scores bij respectievelijk respondent 5 en 4) (zie volgende bladzijde). Door van collega's te leren kunnen op termijn ook andere teamleden gestimuleerd worden om meer met deze OKw/ESD-benadering aan de slag te gaan tijdens het verdere traject.

Een andere manier om naar deze data te kijken is voor elke ESD/OKw KK de gemiddelde score en deviatie te berekenen. Zowel hoge als lage scores voor OKw KK en ESD kunnen interessant zijn, maar wat nog interessanter is zijn de scores met hoge spreiding (m.a.w. sterk verschillende percepties bij diverse medewerkers). Een interne reflectie over de redenen van deze deviaties kan bijdragen tot een intern leerproces.

Volgende thema's kwamen aan bod tijdens de korte inhoudelijk discussie die met de Belini-teamleden gevoerd werd rond de multifunctionaliteit in het Belini-project:

- Payment for Ecosystem Services: discussie ("wie betaalt er uiteindelijk": de burger?)
- Samenwerking met jagers: daar zit een win-win
- Veel van de landbouwers zetten zelf geen aardappelen. Maar externen (pachters) wel.

////////////////////////////////////

Gepercipieerde belang van de respectievelijke OKw KK/ESD tijdens een workshop met landbouwers volgens de VLM teamleden. De blauwe lijn geeft de mediaan weer van elke individuele OKw KK/ESD. De grijze balkjes geeft de spreiding van deze scores voor elke OKw KK/ESD, en geeft de mate aan van meningsverschillen tussen de teamleden (bv. hoog meningsverschil voor de ESD 'regulatie en CO2-opslag voor globaal klimaat').

Vraag 4: Volgende stappen voor Belini-project

Met het oog op de komende weken en maanden werd geconcludeerd dat het belangrijk kon zijn om:

- Het verslag verder af te werken en te verspreiden naar andere VLM-teams.
- In de toekomst proactiever (extern)- experts te betrekken. Tijdens de dag ontbrak er bv. iemand van ALBON die nog wat meer toelichting had kunnen geven over bodembeheer e.d. Daardoor konden misverstanden of vooroordelen niet altijd op het moment zelf weerlegd worden. Dit kan wel later nog steeds meegenomen worden (bv. via de bedrijfsbezoeken). Ook wat betreft de discussie over bossen en nitraat-uitspoeling speelde dit mee. Deze vraag zou men eventueel kunnen stellen aan Piet De Becker.
- Tot slot was er ook nog de open vraag vanuit Belini-team: “Hoe gaan we nu verder met de maatregelen?” Zo viel het een van de VLM-medewerkers bv. op hoe weinig interesse er was in niet-

25.03.2019

kerende bodembewerking: "Ik dacht dat ik de landbouwers in het gebied kende, maar hiervan ben ik toch verschoten..."

- N.a.v. de workshop en een aantal vragen die de landbouwers hadden tijdens de workshop en waar tijdens de workshop niet dieper op ingegaan kon worden gezien de tijdsplanning, heeft Sofie Ducheyne nadien nog een fiche ter info voor de landbouwers opgemaakt als antwoord op een aantal van deze vragen. Deze fiche zal bij volgende bedrijfsbezoeken gebruikt worden (zie Bijlage 2).

Vraag 5: Wat met de opgedane OmiA-ervaring doen i.f.v. toekomstige VLM-projecten?

- Ervaringen Belini delen tijdens trainingsdag: OK?!
- Er werd nog eens geconcludeerd dat het Belini-team er zelf ook veel uit had geleerd.

////////////////////////////////////

6.1 BIJLAGE 1: SAMENVATTEND VERSLAG VAN DE STUDIEDAG

(Verslag: Leen Sammels i.s.m. VLM-collega's)

Aanwezigen vanuit het ondersteunend OmiA-team (met het oog op facilitatie en de uitwerking/toepassing van de vooropgestelde methodologie), waren: Wim Verheyden, Francis Turkelboom en Michael Leone.

Er waren 2 groepsdiscussies over de problematieken van water: droogte, wateroverlast, erosie en nitraatvervuiling. Er werd samen nagedacht over mogelijke maatregelen, en belemmerende en stimulerende factoren voor een betere waterkwaliteit.

- Het verliezen van de vruchtbare toplaag door erosie is een bezorgdheid van elke landbouwer. Landbouwers doen hun best om hun percelen in een goede bodemtoestand te houden (erosie, koolstof, pH, ...)
- Maatregelen worden soms precies als straf opgelegd. Terwijl de boer al jaren bezig is om zijn grond bij te houden.

////////////////////////////////////

- ## Droogte

- ## Niet-kerende bodembewerking

Niet-kerende bodembewerking: zou goed zijn als je afwisselt, het ene jaar wel ploegen, het andere jaar niet.

Wetgeving Mestactieplan

////////////////////////////////////

Nitraatresidu

Dit gebied is al zeer lang nitraatgevoelig gebied dus landbouwers zijn vertrouwd met de maatregelen om nitraatresidu zo laag mogelijk te houden.

Er zijn vragen rond de staalname-methode wegens variabiliteit op een perceel en verschillende resultaten bij verschillende labo's, ook verschillende bemestingsadviezen van verschillende labo's.

De boeren willen meer begeleiding en advies (gratis)

De boeren vragen: Wat is het juiste evenwicht qua bemesting? Jullie moeten het ons zeggen zodat wij het meeste opbrengst hebben en verdienen, en jullie een goede waterkwaliteit hebben.

Als men een slecht nitraatresidu heeft, dan krijgt men een boete en moet men meer stalen nemen. Maar verder krijgt men niets uitleg en moet de boer zijn plan trekken.

Aandrang van boeren naar overheid toe

- Onderzoek, veel onderzoek. vb. over nitraatresidu en niet-kerende bodembewerking.
- Vraag naar grote centrale stockageplaatsen voor mest. Hiervan kan men dan een correct meststaal nemen.

Maatschappelijke bezorgdheden

- De landbouwers kunnen er niet veel meer aan verbeteren. De landbouwers nemen nu al veel maatregelen die ook effectief effect hebben, en ze sluiten veel beheerovereenkomsten die effect hebben. Het is demotiverend dat de MAP-meetpunten nog steeds niet goed zijn.
- Problemen moeten in de juiste context, in proportie tot het gevaar en genuanceerd (niet in extremen) bekeken worden, niet altijd landbouw met de vinger wijzen
- Er zijn andere bronnen van pollutie die op een gelijke wijze moeten behandeld worden zoals vervuiling door verkeer, bevolking (riolering) en industrie.
- Mensen zijn niet altijd even consequent. Ze achten landbouw verantwoordelijk voor vervuiling maar gaan dan zelf vaak goedkope vervuilende vluchten naar verre landen nemen

Groepsdiscussie – Belemmerende en stimulerende factoren voor een betere waterkwaliteit

Stimulerende krachten (uit de krachtenveld-analyse):

- Belonend beleid i.p.v. bestraffend beleid, belonen als het nitraatresidu onder een bepaalde norm valt (in categorieën)
- Staalnames zijn kostelijk voor landbouwers, een subsidie voor voorjaarsstalen zou stimulerend zijn
- Bepalingen van BO Water aanpassen naar alle teelten en niet enkel voor niet-risicovolle teelten. Want doordat landbouwers hierdoor geen BO Water voor het bedrijf afsluiten, gaan ze iets minder scherp gaan in de bemesting.
- Subsidie voor vanggewassen bv na granen

////////////////////////////////////

6.2 BIJLAGE 2: INFO VOOR LANDBOUWERS ALS ANTWOORD OP DE VRAGEN TIJDENS DE BELINI-WORKSHOP VAN 22 NOVEMBER 2018

Door Sofie Ducheyne (VLM)

Kan er nitraatuitspoeling onder bos plaatsvinden?

Uit wetenschappelijke literatuur blijkt dat er enige nitraatuitspoeling kan zijn onder bossen omwille van verzurende depositie uit landbouw, verkeer en industrie (aandeel zie figuur – aandeel landbouw hierin is 39 %). Deze verzurende depositie kan het mineralenevenwicht in bossen enigszins verstoren. De nitraatuitspoeling die in enkele proeflocaties van het depositiemeetnet gemeten wordt, is van een grootte - orde 5-19 kg N/ha/jaar (periode 1998-2010) en neemt verder af omwille van de afname van de verzurende depositie. Deze uitspoeling is veel lager dan de uitspoeling onder landbouwpercelen (nitraatresidu-grenswaarde in het najaar van grootte-orde 90 kg N/ha is bepaald om de Europese norm van 50 mg NO₃⁻/l in het grond- en oppervlaktewater niet te overschrijden). Ook is de C/N-verhouding in bossen hoger dan in landbouwpercelen waardoor nitraat niet zo makkelijk onder bos uitspoelt (hogere microbiële activiteit in een bosbodem – de micro-organismen gebruiken N voor de afbraak en omzetting van de organische stof).

Besluit: Er kan enige nitraatuitspoeling zijn onder bos maar deze is beperkt in vergelijking met die onder landbouwpercelen.

Aandeel van de sectoren en niet-Vlaamse import in de totale verzurende depositie volgens het VISI-scenario (Vlaanderen, 2020) – MIRA Milieuverkenning 2030

Aandeel (percentage) van nitraat in oppervlaktewater afkomstig van riolering (huishoudens) en industrie?
Wat zijn de vorderingen en het aandeel van de verschillende sectoren?

Het Vlaamse Milieuraapport van de VMM (MIRA) geeft hier meer informatie over:

<https://www.milieuraapport.be/>

In het indicatorrapport 2012 is het volgende beschreven:

Besluit: De verliezen van stikstof en fosfor uit landbouw dalen minder sterk dan voor huishoudens en industrie. Het aandeel van landbouw is rond de 60% voor stikstofverliezen en om en bij de 44 % voor fosfor.

////////////////////////////////////

Nut van niet-kerende bodembewerking en relatie met nitraatresidu

Er is hierover heel wat informatie te vinden op internet. Een overzicht van een aantal sites die veel praktische info voor landbouwers hierover geven:

<http://www.boerenopeenhelling.be/>

<http://www.boerenopeenhelling.be/2018/08/08/animatiefilmpje-betere-bodem/>

<http://levendebodem.eu/>

<http://levendebodem.eu/innovaties>

<https://www.boerenbond.be/kenniscentrum/onderwerpen/niet-kerende-grondbewerking/voordelen-van-niet-kerende-grondbewerking>

http://aow.kuleuven.be/geografie/gebruikersinstrument_nkg/niet-kerende_bodembewerking/index.html

Vragen rond:

- de staalnamemethode om variabiliteit op een perceel in rekening te brengen
- verschillende resultaten bij verschillende labo's, ook verschillende bemestingsadviezen van verschillende labo's.

De labo's die stalen nemen en analyses uitvoeren in het kader van het Mestdecreet moeten allen erkende labo's in het kader van het Mestdecreet zijn. Dit houdt in dat zij jaarlijks een controle door de overheid moeten ondergaan waarbij de correctheid en nauwkeurigheid van staalname en analyse door het labo wordt onderzocht (bv aan de hand van ringtesten voor de analyse-correctheid, controle van de staalnemers, e.a.). Labo's die teveel afwijken van de reële variabiliteit van dergelijke bodemstalen, kunnen hun erkenning verliezen.

De staalnamemethodiek (meerdere deelsteken per diepte verspreid volgens een bepaald patroon over het gehele (deel)perceel om één representatief staal per diepte voor het (deel)perceel te nemen) probeert deze variatie over het (deel)perceel zoveel als mogelijk op te vangen bij de staalname.

Binnen een bepaalde marge kunnen er dus wel kleine verschillen in staalnameresultaten voorkomen maar dit is eigen aan de variabiliteit die op een bodemperceel voorkomt.

////////////////////////////////////